

RINISJA SHQIPTARE · DOKUMENT 3

DOKUMENTI I BARDHË
Dokumenti i Bardhë

The White Paper

Ristrukturim kushtetues, ankorim transatlantik dhe çmontimi i monopoleve patronazhiste

KUSHTETUTË E RE

SISTEMI I ZVICRËS - DEMOKRACIA E DREJTPËRDREJTË

REVOLUCIONI I POPULLIT. FUQIA ËSHTË TE TI.

DEMOCRACI E DREJTPËRDREJTË
Populli vendos përmes referendumeve dhe iniciativave popullore.

REFERENDUM DHE INICIATIVË POPULLORE
Çdo qytetar ka zërin e tij.

SHTET LIGJOR DHE TRANSPARENT
Të gjithë janë të barabartë para ligjit

MBROJTJA E TË DREJTAVE DHE LIRIVE THEMELORE
Dinjtet i njeriut, liria dhe drejtësia janë të paprekshme.

FIRMOS PETICIONIN TANI!

ÇDO FIRMË ËSHTË NJË VOTË PËR TË ARDHMEN TONË!

FIRMOS ONLINE PËR TË ARDHMEN E RE

<https://ia-see.com/lexo/>

— AS NARTA · AS RRJOLLI · AS MALET —

TË VONUAR JEMI - MË TË MIRËN TË ZGJEDHIM!

WIRTSCHAFTSUNION
ÖSTERREICH - ALBANEN

BE

RISING
THE NEW SYSTEM

USA

SCHWEIZ

NJË E ARDHMË ME DREJTËSI, LIRI DHE DINJITET!

Autor: Naskë Afezollu — ish-Zëvendësministër (1991–1993), Humphrey Fellow · Iniciativa Qytetare IASSEE–RISE

IA-SEE — RISE · Iniciativa Qytetare · ia-see.com/lexo/ · ia-see.com/peticioni

Qershor 2026

ia-see.com/lexo/ · ia-see.com/peticioni · 1

Ky Dokument i Bardhë parashtron një rinisje qytetare të rendit kushtetues të Shqipërisë: një kushtetutë të re, të shkruar nga qytetarët dhe të miratuar drejtpërdrejt nga populli, që zëvendëson një sistem të kapur me një demokraci të drejtpërdrejtë të stilit zviceran. Është një rrugë e ligjshme, paqësore dhe e ankoruar ndërkombëtarisht, plotësisht e përkushtuar ndaj standardeve të Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës.

One movement, two tracks: every Albanian can sign the civic petition (Track 1 — demonstrates the will); Albanian citizens can add a verified CEC signature (Track 2 — requests the vote). Only the referendum is the decision; the tracks stay separate.

1. Përmbledhje Ekzekutive dhe Qëllimi Kryesor

Executive summary and core purpose

Iniciativa IASEE–RISE nuk është një kërkesë për reformë kozmetike, as një mjet për ndryshim regjimi brenda kornizës ekzistuese. Ajo është një ndërhyrje sovrane qytetare, e projektuar për të mbyllur ligjërisht ciklin kushtetues të vitit 1998, për të shpërndarë një parlament që nisma e konsideron një kartel ndërpartiak, dhe për ta zëvendësuar me një demokraci të drejtpërdrejtë të stilit zviceran, të ratifikuar drejtpërdrejt nga populli me referendum të detyrueshëm.

Vlerësimi i nismës është se vështirësitë e Shqipërisë janë strukturore dhe jo të rastësishme: postet publike, prokurimet dhe licencat ndahen shpesh sipas besnikërisë politike e jo sipas meritës; administrata meritokratike është gërryer; dhe vendi ka pësuar një shpopullim të rëndë. Popullsia rezidente ra nga **3,182,417 (regjistrimi 1989)** në **2,402,113 (regjistrimi 2023)** — një humbje prej rreth 780 mijë banorësh, nga të cilët 429,628 (–15.2%) vetëm që nga viti 2011, kryesisht nga emigrimi.¹ Zgjidhja e propozuar nuk është një ndërrim liderësh, por një ndryshim themelesh — duke e bërë tradhtinë ndaj interesit publik strukturalisht të pamundur.

2. Rreth Autorit

About the author

Naskë Afezulli sjell në këtë lëvizje një jetë të tërë ekzekutimi strategjik infrastrukturor — besueshmëri teknike e ekonomike, jo oportuniste politike:

- 1. Sovraniteti infrastrukturor (1974–1991):** drejtoi projektimin dhe zbatimin e linjave të interkoneksionit 400 kV Shqipëri–Greqi dhe 220 kV Shqipëri–Kosovë, duke thyer izolimin energjetik të vendit në vitin 1985.
- 2. Vizioni i TAP (2003):** konceptoi dhe avancoi Korridorin Jugor të Gazit (Trans Adriatic Pipeline), duke ia prezantuar projektin drejtpërdrejt Departamentit të Shtetit të SHBA-së dhe duke kërkuar mbështetjen e qeverisë gjermane.
- 3. Shërbimi shtetëror (1991–1993):** shërbeu si Zëvendësministër gjatë tranzicionit post-komunist pa u anëtarësuar kurrë në asnjë parti; më pas u kualifikua në makroekonomi dhe financa tranzicioni si “Humphrey Fellow” në SHBA.

3. Diagnoza: Një Shtet i Kapur

Diagnosis: a captured state

Nisma argumenton se modeli aktual nuk është një demokraci që funksionon keq, por një rrjet i kapur interesash nepotike dhe oligarkike, i riprodhuar që nga viti 1991. Administrata publike, sipas

këtij vlerësimi, mbushet me besnikëri e jo me kompetencë; postet, tenderat dhe licencat ndahen si patronazh; meritokracia gërryhet; dhe pasuritë publike zhvaten ndërsa një brez emigron.

Ky vlerësim gjen mbështetje në të dhënat publike ndërkombëtare. Raporti i Komisionit Evropian për Shqipërinë (2024) njeh se vetingu i gjyqësorit është pothuajse i përfunduar (794 nga 805 rastet e shkallës së parë) dhe se SPAK ka siguruar dënime të zyrtarëve të lartë, por regjistron edhe kthime prapa serioze — një amnisti e gjerë faloi 40 persona të dënuar nga SPAK dhe uli dënimet për 65 të tjerë — dhe shënon ndërhyrje politike ndaj drejtësisë.² Raporti i Raundit të Pestë i GRECO-s dokumenton mangësi konkrete në parandalimin e korrupsionit te funksionet e larta ekzekutive dhe te zbatimi i ligjit.³

Nisma gjithashtu mban qëndrimin se interesi kombëtar i Shqipërisë — përfshirë lidhjet më të forta me Kosovën dhe qëndresën ndaj ndikimit të padrejtë të jashtëm — sigurohet më mirë përmes institucioneve meritokratike, transparente dhe të llogaridhëshme, sesa përmes ndonjë makinerie të vetme politike.

4. Tranzicioni: Anashkalimi i "Kurthit të Islandës"

The transition: avoiding the "Iceland trap"

Korniza përshtat metodologjinë e asamblesë qytetare të Islandës (2010–2013), por shton mbrojtje të rrepta për të shmangur dështimin e saj. Islanda ia ktheu draftin e qytetarëve parlamentit ekzistues e të kapur për miratim — i cili e bllokoj. Rinisja Shqiptare e heq këtë veto përmes një referendumi popullor të detyrueshëm dhe ankorimit ndërkombëtar.

Mobilizimi (0–3) → Ankorimi (1–6) → Asambleja (3–9) → Ratifikimi (9–12) → Kantonizimi (12–18) → Shteti i Ri (18–24).

1. Mobilizimi qytetar (0–3 muaj): mbledhja e nënshkrimeve për të krijuar një mandat popullor sovran.
2. Ankorimi ndërkombëtar (1–6 muaj): kërkesë zyrtare për mbikëqyrje nga SHBA, Zvicra dhe BE (Komisioni i Venecias).
3. Asambleja kushtetuese (3–9 muaj): qytetarë të zgjedhur me short, me ekspertë jopartiakë, hartojnë tekstin e ri transparentisht.
4. Ratifikimi i detyrueshëm (9–12 muaj): referendum kombëtar; vota "PO" shpërndan parlamentin e vjetër.
5. Kantonizimi (12–18 muaj): decentralizim i plotë sipas modelit zviceran.
6. Shteti i ri operacional (18–24 muaj): zgjedhjet e para kombëtare mbi bazë merite dhe integriteti.

Qeveria Teknike Kalimtare

The caretaker technical government

Në vend të një "bordi të përkohshëm qeverisës", tranzicioni administrohet nga një Qeveri Teknike Kalimtare, autoriteti i së cilës buron drejtpërdrejt nga vendimi sovran i popullit në referendum (nenet 2 dhe 150 të Kushtetutës në fuqi) dhe jo nga ndonjë regjim i masave të jashtëzakonshme. Përbërja: ekspertë të pavarur e jopartiakë (përfshirë teknikienë të huaj), nën mbikëqyrje ndërkombëtare; pa politikanë aktivë dhe — për të ruajtur pavarësinë e saj — pa asnjë anëtar të parlamentit aktual apo të legjislaturës në largim; pa anëtarë të dënuar me vendim të formës së prerë ose të shpallur "non grata". Deri në betimin e saj, Këshilli i Ministrave në detyrë kryen vetëm

administrimin e zakonshëm, që të mos krijohet boshllëk. Mandati kufizohet te administrimi i përditshëm dhe organizimi i zgjedhjeve të para — pa ligje a politika të reja, pa ndryshime buxhetore përtej vazhdimësisë, pa koncesione, privatizime apo shkarkime masive; kohëzgjatja jo më shumë se 6–12 muaj, e papërsëritshme; shpërbëhet automatikisht (ipso jure) me betimin e qeverisë së parë të zgjedhur, anëtarët e së cilës nuk kandidojnë në zgjedhjet e para.

A caretaker technical government whose authority derives from the people's sovereign decision in the mandatory referendum (Articles 2 and 150), not from any emergency regime: non-political experts under Venice Commission oversight; a narrow mandate; 6–12 months, non-renewable; dissolving automatically once the first elected government is sworn in.

5. Kushtetuta e Re: Parimet

The new constitution: principles

Kushtetuta e re nuk është një riparim i dokumentit të vitit 1998, por një rinisje sovrane e shtetit, e shkruar dhe e ratifikuar drejtpërdrejt nga qytetarët. Shtyllat e saj:

- **Sovraniteti i popullit** — çdo pushtet buron nga populli dhe i kthehet popullit.
- **Ndalimi i patronazhit** — ndarja e posteve, tenderave ose licencave mbi baza besnikërie politike është shkelje kushtetuese.
- **Meritokracia e detyrueshme** — punësim e prokurim publik vetëm përmes konkurrencës së hapur e transparente.
- **Decentralizimi kantonal** — pushteti dhe buxhetet zbresin te kantonet dhe komunat.
- **Korrektivat qytetare** — referendume me nismë qytetare, shkarkim kushtetues dhe transparencë fiskale në kohë reale.

6. Kushtetuta e Re: Struktura e Pushtetit

The new constitution: architecture of power

A. Ekzekutivi — Bordi Qeverisës

A. Executive — the Governing Board

Një Bord Qeverisës me 3 anëtarë zëvendëson Kryeministrin e vetëm (pika kryesore e kapjes së shtetit). Kryesimi rrotullohet çdo vit (primus inter pares); anëtarët zgjidhen drejtpërdrejt me lista jopartiake. Kjo heq kultin e personalitetit dhe e bën kapjen e ekzekutivit shumë më të vështirë.

B. Legjislativi — Parlament me 100 vende, të gjitha me zgjedhje

B. Legislature — 100 seats, all elected

Parim i prerë: çdo mandat fitohet në votim. Asnjë vend nuk plotësohet me emërim apo me kuotë nga lart. Të 100 vendet ndahen në katër kolegje zgjedhore të hapura që garantojnë përfaqësim të gjerë:

- 60 vende — kolegji i përgjithshëm qytetar.
- 15 vende — shkencë, kulturë dhe akademi.
- 15 vende — arsim.
- 10 vende — diaspora, votuar nga vetë diaspora.

E drejta për t'u kandiduar i takon individit, jo partisë. Çdo qytetar që plotëson kritere transparente e të verifikueshme mund të vetëdeklarohet kandidat në një nga kolegjet, pa miratimin e asnjë

partie; asnjë parti dhe asnjë organ nuk mund të bllokojë një kandidat të kualifikuar. Mandatet zgjasin katër vjet, me shkarkim të hershëm popullor.

C. Gjyqësori — i zgjedhur, jo i emëruar

C. Judiciary — elected, not appointed

Gjyqtarët nuk emërohen nga parlamenti dhe nuk varen prej tij. Çdo vend në Gjykatën Kushtetuese dhe në Gjykatën e Lartë plotësohet drejtpërdrejt me referendum, votim veçmas për secilin pozicion, mbi një listë të shkurtër kandidatësh të kualifikuar nga një komision i pavarur mbi kritere objektive integriteti, kompetence dhe përvojë. Kështu bashkohen merita dhe legjitimiteti popullor. Prokuroria e Përgjithshme bëhet e pavarur dhe e mbrojtur nga ndërhyrjet politike.

7. Korrektivat e Drejtpërdrejta të Qytetarit

The citizen's direct correctives

Tre mekanizma vendosin pushtetin vendimtar në duart e qytetarëve:

- **Referendume të detyrueshme me nismë qytetare** — veto popullore mbi ligjet e mëdha, ndryshimet kushtetuese dhe buxhetin kombëtar.
- **Shkarkim kushtetues** — çdo zyrtar i lartë mund të shkarkohet drejtpërdrejt nga populli me procedurë të përshpejtuar.
- **Transparencë fiskale në kohë reale** — çdo kontratë publike, pagë zyrtari dhe fond publikohet automatikisht.

8. Decentralizimi Kantonal

Cantonal decentralisation

Sot, vendimet dhe paratë përqendrohen në Tiranë. Modeli kantonal i kthen ato pranë qytetarëve — buxhete dhe vendime lokale, të marra aty ku jetojnë njerëzit. Për të shmangur fragmentimin dhe kapjen lokale, kantonet ndërtohen fillimisht si riorganizim i 12 qarqeve ekzistuese, mbi ligjin aktual për decentralizimin, me vetëqeverisje fiskale. Prokurorët dhe policia kantonale nuk emërohen lokalisht, por kontrollohen qendrore nga SPAK-u, që decentralizimi të mos kthehet në kapje nga të fortët lokalë.

9. Pluralizmi Politik dhe Çështja e Partive

Political pluralism and the question of parties

Ky është plani më i shqyrtuar ndërkombëtarisht, prandaj nisma e parashtron qëndrimin hapur dhe brenda standardeve evropiane. Rendi i ri ndërtohet mbi kandidaturë të hapur dhe vendimmarrje të drejtpërdrejtë: qytetarët votojnë individë dhe çështje, jo makineri partiake. Mbrojtja kryesore kundër kapjes është e drejta e hapur e kandidimit — meqë çdo individ i kualifikuar mund të garojë pa lejen e asnjë partie, asnjë parti nuk mund të monopolizojë aksesin në pushtet.

Liria e organizimit politik dhe pluralizmi mbrohen për të ardhmen, në përputhje me nenin 11 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe me kriteret e Kopenhagenit. Çdo masë kalimtare që prek strukturat ekzistuese politike do të jetë e kufizuar, proporcionale, e afatizuar dhe e nënshtruar shqyrtimit të Komisionit të Venecias. Synimi është qëndresa strukturore ndaj monopolit patronazhist njëpartiak — e arritur duke hequr pushtetin gardhues, jo duke shtypur organizimin.

Standardet e partive: jo ndalim partish, por dekriminalizim dhe transparencë — ndalim i përjetshëm i kandidimit vetëm për çdo person të dënuar me vendim të formës së prerë ose të

shpallur “non grata”; financim 100% transparent; ndalim i parave të biznesit në fushata. Masat lidhen me dënimin, jo me hetimin e thjeshtë, për t’iu përmbajtur prezumimit të pafajësisë dhe proporcionalitetit sipas GJEDNJ-së.

Not a ban on parties but decriminalisation and transparency: a lifetime candidacy bar for anyone convicted by final judgment or declared non grata; 100% transparent financing; no business money in campaigns — tied to conviction, not mere investigation, to respect the presumption of innocence and proportionality under the ECHR.

10. Ankorimi Ndërkombëtar dhe Përkushtimi ndaj Standardeve BE/KiE

International anchoring and commitment to EU/CoE standards

I gjithë procesi ankorohet që në fillim te institucione të jashtme, që zëvendësojnë dobësitë e brendshme dhe ruajnë nga manipulimi i forcave të kapura:

- **Komisioni i Venecias** — autoritet teknik dhe mbikëqyrës i hartimit kushtetues.
- **Bashkimi Evropian** — kushtëzimi i anëtarësimit lidhet drejtpërdrejt me zbatimin e Kushtetutës së re.
- **Shtetet e Bashkuara** — mbështetje strategjike dhe monitorim.
- **Zvicra** — ekspertizë në demokracinë e drejtpërdrejtë dhe sistemin kantonal.

Nisma përkushtohet shprehimisht ndaj shtetit të së drejtës, pluralizmit politik, GJEDNJ-së dhe kriterëve të Kopenhagenit, dhe kërkon që procesi të zhvillohet nën shqyrtimin e Komisionit të Venecias. Parashtrësja e plotë institucionale jepet në **Dokumentin 4: Paketa Ndërkombëtare e Parashtrësës**.

11. Pse ky Model do të Ketë Sukses

Why this model will succeed

Dimensioni	Islanda (2010–2013)	Modeli IASEE–RISE	Përparësia
Kush e harton	Forum me short + hartues	Forum me short + ekspertë jopartiakë	Barazi
Ekzekutivi	Kryeministër i vetëm	Bord me 3 anëtarë (rrotullim vjetor)	Shqipëria
Rruga drejt detyrës	Parti tradicionale	Peticion qytetar, short, votim jopartiak	Shqipëria
Ratifikimi	Referendum këshillues (veto te parlamenti)	Referendum popullor i detyrueshëm	Vendimtare
Struktura e shtetit	Shtet unitar i centralizuar	Decentralizim i thellë (kantone + Tirana)	Shqipëria
Spiranca e jashtme	Asnjë	Komisioni i Venecias, BE, SHBA	Shqipëria

Shtesa strategjike — tri shtylla plotësuese

Strategic addendum — three complementary pillars

Si plotësim i Dokumentit të Bardhë, shtohen tri shtylla që e bëjnë ofertën të plotë — institucione të pakapshme bashkë me një motor prosperiteti:

- **Motori i prosperitetit:** integrimi ekonomik Shqipëri–Kosovë si hap i parë para çdo nisme federalizuese rajonale; banka komunitare; bursë funksionale; rikthim i aseteve strategjike në pronësi publike; dhe zgjidhja e pronës brenda një afati të prerë.
- **Drejtësia tranzicionale:** hapja e dosjeve të regjimit, ndërtimi i memorialeve dhe dëmshpërblimi i të persekutuarve — brenda shtetit të së drejtës dhe pa hakmarrje.
- **Disiplina e burimit dhe proporcionaliteti:** çdo pohim faktik mbi aktorë konkretë dokumentohet me burime para publikimit; çdo masë kalimtare mbetet e kufizuar, proporcionale, e afatizuar dhe e shqyrtuar nga Komisioni i Venecias.

12. Përfundim dhe Ftesë për Nënshkrim

Conclusion and call to sign

Lëvizja IASEE–RISE refuzon dhunën. Ajo propozon një rinisje të ligjshme, paqësore dhe institucionale. Nëse Shqipëria nuk do të vazhdojë të zbrazet, dhe të rinjtë e saj nuk do të shohin emigrimin si rrugën e vetme, tradhtia ndaj interesit publik duhet të bëhet strukturalisht e pamundur.

Para se të nënshkruani — lexoni gjithçka.

Çdo nënshkrues ka të drejtën të lexojë grupin e plotë para se të shtojë emrin: këtë Dokument të Bardhë, petitionin, shpjeguesin e kushtetutës, dhe letrën drejtuar Komisionit të Venecias (në kopje: Komisioni Evropian). Të gjitha janë publike te ia-see.com/lexo.

Nënshkruani, ndani dhe verifikoni mandatin tuaj te: ia-see.com/peticioni

Burime

¹ INSTAT, Regjistrimi i Popullsisë dhe Banesave 2023 (2,402,113); regjistrimi 1989: 3,182,417; regjistrimi 2011: 2,831,741; rënie 429,628 (−15.2%) që nga 2011. instat.gov.al.

² Komisioni Evropian, Raporti për Shqipërinë 2024, SWD(2024) 690, 30.10.2024.

³ GRECO, Raporti i Raundit të Pestë të Vlerësimit për Shqipërinë, Këshilli i Evropës.